

<u>Кыргыз Республикасынын ССМнин</u>	<u>№502 2014 жылдын 1 сентябрындагы</u>
<u>Кыргыз Республикасынын ББИМнин</u>	<u>№672/1 2014 жылдын 4 сентябрындагы</u>
<u>Кыргыз Республикасынын ММжТМнин</u>	<u>№502 2014 жылдын 9 октябрындагы</u>
<u>Кыргыз Республикасынын ЭМжММнин</u>	<u>№109-ОД 2014 жылдын 24 сентябрындагы</u>
<u>КР Өкмөтүнө караштуу ЖӨБИжЭАМ МА</u>	<u>№01-24/92 2014 жылдын 29 сентябрындагы</u>
<u>КР Өкмөтүнө караштуу ДТжСМАнын</u>	<u>№245-О 2014 жылдын 23 сентябрындагы</u>

биргелешкен Буйруктары менен бекитилген

Тамекиге каршы күрөш боюнча Эрежелеринин жыйнагы “Тамекиге көз карандылыктын алдын алуу жана кыскартуу боюнча медициналык- маалымат регламенти”

Глава 1. Кириш сөз

§1. Тамекиге көз карандылык боюнча жалпы маалымат

1. Тамекиге көз карандылык – бул оору. Тамекинин көз карандылыгына байланганда, тамеки тарткан адам, өзүн-өзү көзөмөлгө ала албай калат жана аны бул адат менен тамекиге болгон тарткылык башкарып калат. Тамекиге көз карандылык эки негизги компонентти өзүнө камтыйт: жүрүм-турум стереотиптерине жана шарттуу-рефлектордук байланышка бекитилген психологиялык кыз карандылык, жана тамекинин никотинине болгон фармакологиялык көз карандылык. Фармакологиялык жана жүрүм-турум тамекиге болгон көз карандылыкты аныктаган процесстери героин жана кокаин баңги заттарына болгон көз карандылыктар менен окшош келет;

2. Тамеки никотин – көз карандылыкка алып келүүчү ачыктан-ачык жөндөмдүүлүккө ээ болгон затты кармайт. Никотин – бул башка белгилүү баңгизаттар үчүн мүнөздүү болгон эйфория эффектисин бербейт, бирок ал башка айрым баңгизаттарга караганда көнүп кетүүнү, көз каранды болууну алып келүүгө жөндөмдүү. Мээнин дофаминдин системасына таасир этүүдө никотиндин таасири героин, амфетамин жана кокаин менен окшош эффектиге ээ болот. Көз карандылык деңгээли боюнча психоактивдүү баңгизаттарды ранжирлөөдө героин, кокаин, алкоголь, кофеин жана көк наарга караганда никотин кыйла жогорку орунга коюлат. Керектөөчүлөрдүн тамеки буюмдарын колдонуусун кыскартуу – бул калк арасындагы ден соолуктун көрсөткүчтөрүн жакшыртууга алып келет, максаттын жөнөкөйлүгүнө карабай, ага жетүү абдан кыйын, анткени, тамеки заттарды колдонуу жөн сергек жашоонун адаты эмес, ал тамекиге көз карандылык деп, аталган оору, бул оорулардын Онунчу Эл аралык квалификациясына (МКБ 10) кириши менен аныкталат. 1990 жылдын 7-17 майында Швейцариянын Женева шаарында болгон Дүйнөлүк саламаттык сактоо Ассамблеясынын 43-чү сессиясында кабыл алынган (1993 жылдын 1 январынын баштап, Дүйнөлүк саламаттык сактоо Ассамблеясынын 43-чү сессиясынын резолюциясынын 1.1. пунктунун, Дүйнөлүк саламаттык сактоо Уюмунун (ДСУ) Уставынын 2, 21-22 жана Номенклатуралык жобосунун 2, 7 (3-пункт) беренелеринин негизинде баардык мамлекеттеринде ишке кирген), 2000 жылдын 5 майындагы «Медициналык мекемелердин оорулардын жана

ден соолук менен байланышкан абалдардын Эл аралык квалификациясынын Онунчу каралышына өтүү” Саламаттык сактоо министрлигинин №129 Буйругу менен Кыргыз Республикасында ишке киргизилген оорулардын 10-чу Эл аралык квалификациясына ылайык төмөнкү клиникалык абалдар белгиленген:

F17.0 Тамекини пайдалануудан келип чыгуучу психикалык жана жүрүм-турумдук бузулуулар

F17.1 Тамекини пайдалануудан келип чыгуучу психикалык жана жүрүм-турумдук бузулуулар – **өтө зыяндуу пайдалануу;**

F17.2 Тамекини пайдалануудан келип чыгуучу психикалык жана жүрүм-турумдук бузулуулар – **көз карандылык синдрому;**

F17.3 Тамекини пайдалануудан келип чыгуучу психикалык жана жүрүм-турумдук бузулуулар – **абстиненттик абал;**

F17.4 Тамекини пайдалануудан келип чыгуучу психикалык жана жүрүм-турумдук бузулуулар – **делирий менен абстиненттик абал;**

F17.5 Тамекини пайдалануудан келип чыгуучу психикалык жана жүрүм-турумдук бузулуулар – **психотикалык бузулуу;**

F17.6 Тамекини пайдалануудан келип чыгуучу психикалык жана жүрүм-турумдук бузулуулар – **амнестикалык синдром;**

F17.7 Тамекини пайдалануудан келип чыгуучу психикалык жана жүрүм-турумдук бузулуулар – **резидуалдык жана мөөнөтүнөн мурдагы психотикалык бузулуу;**

F17.8 Тамекини пайдалануудан келип чыгуучу психикалык жана жүрүм-турумдук бузулуулар – **башка психикалык бузулуулар жана жүрүм-турумдун бузулушу;**

F17.9 Тамекини пайдалануудан келип чыгуучу психикалык жана жүрүм-турумдук бузулуулар – **такталбаган психикалык бузулуу жана жүрүм-турумдун бузулушу;**

§ 2. Укуктук база

3. Дүйнөлүк саламаттык сактоо уюмунун тамекиге каршы күрөшүү боюнча Алкактык конвенциясынын (мындан ары - ДССУнун ТККАК) башкы жетектөөчү принциптеринин бири болуп, тамекинин зыяны жөнүндө калкка маалымат берүү эсептелет: *«Ар бир адам тамеки түтүнүнүн таасирин жана аны пайдалануунун натыйжасы өлүм менен бүтөөрү жөнүндө жана баңги заты катары ден-соолукка зыян экендиги жөнүндө маалымат алууга укуктуу...»* (4.1. берене), ал үчүн сөзсүз түрдө тамеки түтүнүнүн таасиринен жарандардын ден-соолугун коргоо боюнча эффективдүү чараларды кабыл алуу жана жүргүзүү керек. Конвенциянын 5.2(b) жана 14 – беренелерине ылайык ар бир Тарап тамекиге көз карандылыктын алдын алуу максатында, ыйгарым ченемде укуктук, ишке ашыруу жана административдик чараларды кабыл алып, медициналык мекемелерде тамекиге көз карандылыкты аныктоо, маалымат берүү, алдын алуу жана дарылоо боюнча шарттарды түзүү керек;

4. Кыргыз Республикасынын «Кыргыз Республикасынын жарандарынын ден-соолугун тамекинин зыяндуу таасиринен коргоо жөнүндөгү» Мыйзамынын 5-беренесине ылайык (Мындан ары –КР Мыйзамы) (КР) тамеки тармагында иштеген жана тамекини пайдаланган жарандарга саламаттык сактоо

уюмдарында медициналык-санитардык жардамдарды көрсөтүүнү жана тамекинин ден-соолукка зыяндуулугу жана тамеки түтүнүнүн чөйрөгө тийгизген таасири жөнүндө КР жарандарынын маалыматтуулук деңгээлин көтөрүү үчүн шарт түзүүнү Кыргыз Республикасынын Мамлекети кепилдикке алат;

5. Ар бир жаран тамеки заттарынын ден-соолукка зыяны тууралуу маалымат алууга укуктуу. Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2008 жылдын 4 апрелиндеги №122 «Кыргыз Республикасынын жарандарынын ден соолугун тамекинин зыяндуу таасиринен коргоо жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамын ишке ашыруу боюнча чаралар тууралуу» токтому аркылуу кабыл алынган, Кыргыз Республикасында жарандардын ден соолугун тамекинин зыяндуу таасиринен коргоо боюнча 2008-2015-жылдарга мамлекеттик программанын 3.2.4., 3.2.5 жана 3.2.6 пунктарындагы стратегиялык негизги багыттарына ылайык, тамеки заттарын колдонууну токтотууга жана жоюуга багытталган калк үчүн маалыматтык жана медициналык жардам көрсөтүү боюнча эффективдүү программаларды иштеп чыгууну жана жайылтууну карайт;

§3. Негизги жоболор

6. “Тамекиге көз карандылыктын алдын алуу жана кыскартуу боюнча медициналык- маалымат регламенти” тамекиге каршы күрөш боюнча Эрежелеринин жыйнагында «Кыргыз Республикасынын жарандарынын ден-соолугун тамекинин зыяндуу таасиринен коргоо жөнүндөгү» Кыргыз Республикасынын Мыйзамына кошумча төмөндөгү (алар ДССУнун тамекиге каршы күрөшүү боюнча Алкактык конвенциясынын 8,12, 14 беренелеринин ишке ашыруу боюнча жетектөөчү принциптеринин негизинде алынды) негизги түшүнүк жана анын аныктамасы камтылды:

- **айланадагы тамекинин түтүнү** – тамеки тартылып жаткан же мурда тартылган жерлердеги, ошондой эле күйүп жаткан сигареттин жана/же тамекини тартып жаткан адамдын деми менен чыгып жаткан айланадагы абадагы тамекинин түтүнү;

- **бөлүп чыгаруулучу заттар** – бул тамеки буюмдарын дайындагандай колдонгондо бөлүнүп чыккан заттар. Мисалы, сигарет жана күйө турган буюмдарды колдонгондо бөлүнүп чыккан заттар дем алып жаткан тамекинин түтүнүндө, эгерде түтүнсүз тамекини (соруу, чайноо) колдонгодо ал заттар соруу же чайноо процессинде, ал эми мурун аркылуу жыттаганда, сөз жыттоо процессинде бөлүнүп чыккан тамекинин майда бөлүкчөлөрүндө пайда болушат;

- **ДССУнун тамекиге каршы күрөшүү боюнча Алкактуу Конвенциясы (ДССУнун ТККАКы)** – бул 2006-жылдын 2-мартында №74 “Дүйнөлүк саламаттык сактоо уюмунун 2003-жылдын 21-майындагы тамекиге каршы күрөшүү боюнча Алкактуу Конвенциясын ратификациялоо жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамы менен ратификацияланган Дүйнөлүк саламаттык сактоо уюмунун коомдук саламаттык сактоо тармагындагы Эл аралык келишими, Кыргыз Республикасынын укуктук системасынын ажыралгыс бөлүгү болуп саналат;

- **медициналык-маалымат регламенти** – тамеки керектөөнүн алдын алууга жана токтотуу багышталган жана милдеттүү түрдө аткарыла турган медициналык-маалымат Эрежелердин жана талаптардын жыйнагы – тамекиге болгон көз карандылыкты кыскартуу боюнча жетектик колдонмо;

- **тамекинин зыяны** – бул тамекинин активдүү керектөөсүнөн жана/же бөлүп чыгаруучу заттарынын таасиринен пайда болгон адамдардын ден-соолугун жана социалдык, экологиялык, экономикалык абалдарды бузулган тарган кесепеттери, себеби - алар нейроууландыруучу, психоактивдүү уу – никотинди жана 7000ден ашык ууландыруучу, канцерогендик, мутагендик жана тератогендик төмөндөгүлөрдөй кошулмаларды камтыйт:

- системалык уу (мышьяк, коргошун, ацетон, синил кислотасы, аммоний, фенол и др.) анын ичинде, кардио-пневмоууландыруучу заттар (көмүртек кычкылы, азоттун кычкылы, циан кычкылтеги, чайырдуу заттар, газ сыяктуу альдегиддер, кадмий, цинк ж.б.);
- канцерогендик заттар (фенол, оор металлдар, бензол, бензопирен, формальдегид, полоний-210, кадмий, акролеин ж.б.);
- жана мутагендик заттар (ацетальдегид, толуол, свинец, акрилонитрил, көмүртек кычкылы, 3-амино-бифенил ж.б.),

жана аларды колдонгондо адамдын (колдонуучунун жана аргасыз, курчап турган абадагы тамекинин түтүнүн таасирине кабыл болгондордун) органдарынын ар бир ткандарына жетип, бардык жашоо процесстерине жана органдарга талкалоочу таасирин берет. Тамекинин активдүү керектөөсүнөн жана/же бөлүп чыгаруучу заттарынын таасиринен пайда болгон кээ бир ууландыруучу, канцерогендик, мутагендик жана тератогендик кошулмалардын аттары жана пайдалуунучу жерлери **1-чи тиркеме** көрсөтүлгөн;

- **тамекини керектөө** – тамеки заттарын тартуу, жыттоо, соруу жана чайноо;

тамеки керектөө – бул деталдуу караганда 1) **тартылуучу (түтүндү) тамеки заттарды тартууну**, анан ичинде *сигареттерди (фабрикада же колго жасалган сигареттер (колго жасалган самокруткалар, махорка)) жана башка тартылуучу тамеки заттардын түрлөрүн* (сигараларды, мини-сигараларды/сигариллаларды, тамеки түтүгүн, кальян аркылуу тартылуучу тамекини) **тартууну**; жана 2) - *тартылбай турган (түтүнсүз) насвайдай тамекини керектөөсүн камтыйт*

- **тамеки керектөөчү** – тамеки заттардын кайсы бир түрүн керектеген адам;

-**тамеки керектөөнү токтотуу** – бирөөнүн жардамы менен же жардамысыз ар бир тамеки заттарын керектөөнү токтотуу процесси;

-**тамеки керектөөнү токтотууга көмөктөшүү** – тамеки керектөөнү токтотууга жардам берген, анын ичинде тамекиге көз карандылыкты дарылоо, бардык калкты камтыган чаралар жана мамилелер;

-**тамекиге көз карандылык/аддикция** – бул жүрүм-турумдук, когнитивдик жана физиологиялык кубулуштардын жыйындысы, ал тамекини бир нече жолу колдонгондон кийин пайда болот жана адатта тамеки тартууну өтө эңсөөнү, аны колдонууну контролдоо кыйынчылыгын, зыяндуу кесепеттерине карабастан тамеки тартуудагы туруктуулук, башка иштердин

жана жагдайлардын түрлөрүнө караганда тамеки тартууга көбүрөөк артыкчылык берүүнү, көтөрүмдүүлүктүн көбөйүшүн жана кээде абстиненциянын физикалык абалын камтыйт;

- тамекиге көз карандылыкты дарылоо – тамеки керектөөнү токтотуусун жеңилдетүү үчүн тамеки керектөөчүлөргө жүрүм-турумдук колдоону же дары заттарын, же тигини да, буну да камсыздоо;

- тамекинин түтүнү- тамеки заттарынын күйүшүнөн пайда болгон абадагы продукттар;

Глава 2. Тамеки керектөөнү токтотууга багышталган маалымат берүү жана квалификациялуу медициналык жана консультативдик жардам уюштуруу Эрежелери

§ 1. Саламаттык сактоо жана билим берүү ишканаларында квалификациялуу медициналык жана консультативдик жардам уюштуруу Эрежелери

7. Саламаттык сактоо жана билим берүү тармактарындагы мамлекеттик ыйгарым укуктуу органдары, оорулардын жана ден соолук менен байланышкан абалдардын Эл аралык квалификациясынын 10-чу каралышынын F17.0 Тамекини пайдалануудан келип чыгуучу психикалык жана жүрүм-турумдук бузулуулар аттуу клиникалык абалдардын квалификациясын ишке киргизилишин, бул суроолорду ушул тармакта иштеп жаткан врачтардын жана психологдорду лицензиялоо программаларына киргизүү аркылуу, камсыз кылышы зарыл;

8. Кыргыз Республикасынын “Калктын саламаттыгын коргоо жөнүндөгү” Мыйзамына жана жыл сайын Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн Токтому менен бекитилүүчү Кыргыз Республикасында жарандарды медициналык-санитардык жардам менен камсыз кылуу боюнча Мамлекеттик кепилдик Программасына ылайык Саламаттык сактоо мекемелери тамеки тармагында иштөөнүн натыйжасында же тамеки заттарын колдонуудан жабыркаган бардык тараптарга жалпы негизде квалификациялуу медициналык жардам көрсөтүүгө тийиш;

9. Саламаттык сактоо тармагындагы мамлекеттик ыйгарым укуктуу органы тамекиге көз каранды, бирок аны таштоого ынтызар болгон оруулуларга, саламаттык сактоонун бардык деңгээлинде, тамекинин кыз карандылыгынан арылтуу боюнча окутуу программаларын иштеп чыгуу жана жайылтуу жолдору менен квалификациялуу медициналык жардам көрсөтүүнү камсыз кылат;

10. Саламаттык сактоо тармагындагы мамлекеттик ыйгарым укуктуу органы тамекиге орто оордуктагы жана оор даражада көз каранды ооруларга квалификациялуу атайын медициналык жардам көрсөтүү үчүн саламаттык сактоонун экинчи жана үчүнчү деңгээлиндеги атайын кабинеттерди уюштурууга, мамлекеттик-жеке мүнктүштүктүн негизинде түзүлгөн келишимдин негизинде, шарт түзөт;

11. Саламаттык сактоонун алгачкы звеносундагы мекемелер:

- тамеки көз карандылыкка чалдыккан оорулуларды аныктап табышы,
- кеңеш берүү жана квалификациялуу медициналык жардам көрсөтүүшү,

- тамекини өз алдынча таштай албаган, тамекиге орто оордуктагы жана оор даражада ооруларга квалификациялуу медициналык жардам алууну жана атайын дарылоону уюштуруусу,
- керек учурларында аларды атайын медициналык жана/же медико-психологикалык уюмдарга жиберилиши жана
- оорулулардын үй-бүлөлөрүнө, досторуна тамекини керектөөнү таштаган учурда колдоо көрсөтүүгө багышталган маалымат материалдар менен камсыз кылуусу керек;

12. Саламаттык сактоонун атайын мекемелери тамекини керектеген жарандарга, ошондой эле, алардын үй-бүлөлөрүнө, досторуна, коллегаларына, маалымат жана кеңеш алууну каалаган баардык адамдарга төмөндөгүдөй жолдор менен камсыз кылышы зарыл:

- тамекини таштоого ынтызар болгондорго кеңеш берүү жардамдарын көрсөтүү боюнча дарыгерлер жана мээрман айымдар үчүн клиникалык протоколдорду иштеп чыгуу жана жайылтуу;
- саламаттык сактоонун алгачкы звеносундагы дарыгерлерге (мектеп дарыгерлерин кошо) жана мээрман айымдарга, тамеки заттарын колдонуунун алдын алуу жана жоюу боюнча кыска убакта кеңеш берүүчү, маалымат берүү жана окутуу материалдары менен иштеп чыгуусу жана камсыз кылышы тийиш;
- тамеки тарткандар үчүн тамекиге кыз карандылыктан арылуу боюнча маалыматтык материалдарды иштеп чыгуу жана жайылтуу;

13. Билим берүү тармагындагы алгачкы звенодогу мекемелер (башталгыч жана орто билим берүү мектептеринде) саламаттык сактоонун алгачкы звеносундагы мекемелер менен кошо:

- тамекиге көз карандылыкка чалдыккан керектөөчүлөрдү мектеп окуучулардын, окуутучу жана башка мектеп персоналынын арасынан аныктап табышы,
- тамеки керектөөчүлөгө жана башка мектептин кызматкерлерине жана окуучуларына тамекинин зыяны тууралы аныкталган фактылар менен, дени сак сергек жашоонун артыкчылыгы тууралы маалымат берүү,
- тамеки тарткан окуучуларга жана кызматкерлерге ошондой эле алардын үй-бүлөлөрүнө, досторуна, баардык маалымат жана кеңеш алууну каалагандарга квалификациялуу кеңеш берүү. Ал эми мектептин персоналынын арасында тамекиге көз карандылыктын алдын алуу иштерин өткөрүү,
- тамекини өз алдынча таштай албаган, тамекиге орто оордуктагы жана оор даражада тамекиге көз каранды адамдарга, мугалимдерди жана башка мектеп кызматкерлерин кошо, квалификациялуу медициналык жардам алууну жана атайын дарылоону уюштуруусу, керек учурларында аларды атайын медициналык жана/же медико-психологикалык уюмдарга жиберилиши жана
- тамекини керектөөнү таштаган учурда, алардын үй-бүлөлөрүнө, досторуна кандай колдоо көрсөтүү керек тууралы маалымат материалдар менен камсыз кылуусу керек;

14. Саламаттык сактоо тармагындагы мамлекеттик ыйгарым укуктуу органы жогорку квалификациялуу кеңеш берүү жардамын көрсөтүүнү уюштурат жана бүтүндөй республикага жеткиликтүү болгон улуттук деңгээлдеги тамеки тартууну жоюу боюнча чукул, анонимдик телефон байланыштары аркылуу маалымат алууну уюштурат;

15. Чылым чегүүнү жоюу боюнча бүткүл калк үчүн жеткиликтүү маалымат тынымсыз администрациялоо жана форумдарды уюштуруу жолдору менен керектөөчүлөргө атайын Интернет-сайттары аркылуу уюштурулушу керек;

16. Коомдук саламаттык сактоо жана билим берүү мамлекеттик ыйгарым укуктуу органдары керектөөчүлөрдү тамекиден баш тартууга багышталган жана калкка маалымат бере турган акциялардын, конкурстардын, кампаниялардын өткөрүүлүшүн колдоолору зарыл менен тийиш;

§2. Окуучуларды, студенттерди маалымат менен камсыздоо

17. Саламаттык сактоонун, билим берүүнүн, маданият, маалымат, дене-тарбия, спорт, жаштар саясаты жана балдарды коргоо, балдар үчүн эс алуу уюмдарынын жетекчилери:

- тамеки түтүнүсүз сергек жашоого арналган маалымат кампанияларды, конкурстарды, акцияларды жаштардын катышуусу менен уюштуруу,
- жылына 31 майда өткөрүлөө турган Бүткүл дүйнөлүк тамекисиз күнгө карата улуттук, аймактык, жергиликтүү деңгээлдеги маалымат компанияларын уюштуруулары же/жана уюштуруу иш чараларына активдүү катышуулары,
- жогорку окуу жайлар жана мектептер арасында тамекисиз ж.б ден-соолук маданиятынын көндүмдөрүн түзүүгө, дени сак сергек жашоого, балдардын жана жаштардын саламаттыгын коргоого арналган маалыматтык дебаттарды, конференцияларды уюштуруулары керек

18. Саламаттык сактоонун, билим берүүнүн, маданият, маалымат, дене-тарбия, спорт баардык окуу жайларынын жетекчилери тамеки түтүнүсүз сергек жашоонун артыкчылыгы жана аны колдонуунун зыяны жөнүндө жогорку окуу жайларынын, кесиптик лицейлердин, мектептердин деңгээлинде окуучуларды, студенттерди маалымат менен камсыздандырууну иштеп чыгуулары жана жайылтуулары тийиш;

19. Баардык билим берүү деңгээлдеги окуу жайларынын жетекчилери, тамеки заттарынын кесепеттери жана чылымсыз жашоонун артыкчылыктары тууралуу окуучуларга, студенттерге факультативдик билим берүү программалардын маалымат берүү бөлүмүнө киргизүүлөрү тийиш;

20. Саламаттык сактоонун, билим берүүнүн, маданият, маалымат, дене-тарбия, спорт, жаштар саясаты жана балдарды коргоо, балдар үчүн эс алуу уюмдарынын жетекчилери тамеки заттарынын кесепеттери жана чылымсыз жашоонун артыкчылыктары тууралуу маалымат материалдарын имараттын көрүнөө жерлерине уюштурууга тийиш;

21. Бардык деңгээлдеги саламаттык сактоо, билим берүү, маданият, маалымат, дене-тарбия, спорт, жаштар саясаты жана балдарды коргоо, балдар үчүн эс алуу уюмдарынын жетекчилери, окуучуларды, студенттерди маалымат

менен камсыз кылуу үчүн мыйзам тарабынан тыноу салынбаган, бардык мүмкүн болгон каржы каражаттарын табуусу зарыл;

§ 3. Маалымат берүү үчүн семинарлар, конференциялар

22. Саламаттык сактоонун жана билим берүүнүн, маданият, маалымат, дене-тарбия, спорт, жаштар саясаты жана балдарды коргоо, балдар үчүн эс алуу уюмдарынын жетекчилери:

- тамеки колдонуунун кесепетинен балдардын жана жаштардын саламаттыгын коргоого, чылымсыз жашоого арналган маалыматтык жана билим берүүчүлүк семинарларды, конгресстерди жана конференцияларды уюштуруулары,
- жугуштуу эмес оорулардын алдын алууга, ден-соолукту чыңдоого, сергек жашоого арналган бардык күн тартибине көзөмөл, алдын алуу жана тамеки тартууну кыскартуу маселелерин коюулары,
- электрондук билдирүүлөр аркылуу, калктын ар түрдүү топторун, өзгөчө жаштарды, маалымат менен камсыздоо жана маалымат бюллетендерин иштеп чыгуулары жана жайылтуулары керек;

23. Саламаттык сактоонун жана билим берүүнүн, маданият, маалымат, жаштар, дене-тарбия, спорт жана балдарды коргоо, балдар үчүн эс алуу уюмдарын жетекчилери тамекинин зыяндуулугу жана тамеки түтүнүсүз сергек жашоонун артыкчылыктары жөнүндөгү маалымдуулук маселелерин чечүү үчүн, улуттук, аймактык, жергиликтүү деңгээлдеги семинарларга, конференцияларга жана бардык маалымат иш-чараларга, көрүнүктүү коомдук ишмерлерди, окумуштууларды, медиктерди жана педагогдорду тартуулары тийиш;

§4 Калкты популяциялык деңгээлде маалымат менен камсыз кылуу

24. Саламаттык сактоо, илим жана билим берүү, маданият, маалымат министрликтери бүткүл калктын деңгээлинде бардык массалык маалымат каражаттарын пайдалануу менен тамеки заттарын колдонуунун кесепеттери жана курчап турган чөйрөдөгү тамеки түтүнүнүн зыяндуулугу жөнүндө жана тамеки заттарын колдонууну жоюунун артыкчылыгы жана сергек жашоо жөнүндө калкты маалымат менен камсыздандырууну Кыргыз Республиканын мыйзам ченемдүү акттарынын талаптарынын ылайык аныкталгандай уюштурулушу керек;

25. Саламаттык сактоо, илим жана билим берүү, маданият, маалымат жана туризм министрликтеринин жетекчилери балдарга жана жаштарга, ошондой эле, ар түрдүү фокус-топторго багытталган маалымат компанияларын өткөрүү үчүн, же бүтүндөй калктын деңгээлинде тамеки түтүнүнөн эркин, сергек жашоонун артыкчылыктары жөнүндө жана тамеки заттарын колдонуунун зыяны жөнүндө калктын маалыматтуулук деңгээлин көтөрүү үчүн ММК артыкчылыгын күчөтүү боюнча программаларды иштеп чыгуулары жана жайылтуулары тийиш;

§5. Калкты жергиликтүү деңгээлде маалымдоо

26. Жергиликтүү мамлекеттик администрация жана өзүн-өзү башкаруу органдары, жергиликтүү медициналык уюмдары, кесиптик ассоциациялары жарандык коомдору менен биргелешип, жарандардын ден-соолугун коргоону жана чыңдоону жакшыртууга багышталган, тамеки заттарын колдонуунун, курчап турган чөйрөдөгү тамеки түтүнүнүн ден-соолукка зыяны тууралуу жана тамекини коомдук жайларда туртууга тыйуу сала турган маалымат плакаттардын ачык жарыяланып турушуна «Кыргыз Республикасынын жарандарынын ден соолугун тамекинин зыяндуу таасиринен коргоо жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 7-чи беренесинин негизинде керектүү нормативдүү шарттарды түзүшөт;

27. Жергиликтүү мамлекеттик администрация жана өзүн-өзү башкаруу органдары, тамеки түтүнүнүн, тамеки заттарын колдонуунун ден-соолукка зыяны жана тамеки түтүнүсүз сергек жашоонун артыкчылыгы тууралуу калктын билим деңгээлин жогорулатуу жана маалымат маселелерин чечүү үчүн массалык маалымат каражаттарын, жарандык коомду, коомдук уюмдарды, кесиптик ассоциацияларды тартуулары мүмкүн;

§6. Коомдук жайларда тамеки тартууга тыюу салуу жөнүндө калкка маалымат берүү

28. «Кыргыз Республикасынын жарандарынын ден соолугун тамекинин зыяндуу таасиринен коргоо жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 7-чи беренесинин негизинде бардык деңгээлдеги жана менчиктин түрүнө карабай билим берүү жана саламаттык сактоо уюмдарынын жетекчилери, кинотеатрлардын, театрлардын, спорттук жайлардын жана аренаалардын, цирктердин, концерттик залдардын жана башка жабык спорттук маданий жайлардын, китепканалардын, көргөзмө залдардын, аудиториялардын (лекция окуучу жайларда), мамлекеттик бийлик жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдардын, транспорттук ишканалардын, калкка кызмат көрсөтүүчү бардык жумушчу жайлардын жана лифттердин жетекчилери жумушчуларды жана меймандарды аныкталгандай маалыматтарды камсыздашы керек:

- имараттын ичинде тамеки тартууга тыюу салынышы жана аларды бузганда Кыргыз Республикасынын административдик жоопкерчилик жөнүндөгү Кодексинин 85-1 беренесине ылайык чаралар колдонуулары тууралы кулактандыруулардын жана жарыялардын илинишин,
- имараттын сырткы капталдарына же арткы сырткы аймагына тамеки тартуу жайларын уюштуруу жана белгилөө. Тамеки тартуу жайлары түтүн имараттын эшигинен же терезесинен ичине кирбей турган абалда жайгаштырылышы керек. Маалымат көрсөткүчтөрү жана плакаттар кызматкерлерге да, меймандарга да бирдей көрүнүктүү жерлерде жайгаштыруусун уюштурулусу тийиш;

29. «Кыргыз Республикасынын жарандарынын ден соолугун тамекинин зыяндуу таасиринен коргоо жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 7-чи беренесинин негизинде, бардык өрт коопсуздугу орун алган зоналардын жана мекемелердин жетекчилери, кызматкерлерди жана меймандарды, тамеки

тартуу тыюу салынганы тууралуу жана алар бузулганда Кыргыз Республикасынын административдик жоопкерчилиги жөнүндөгү Кодексинин 85-1 жана 397 беренелерине ылайык көрүлүүчү чаралар жөнүндө кулактандырууларды көрүнүктүү жерлерге илүү жолдору менен аныкталгандай маалымат менен камсыздайт;

30. Бардык саламаттык сактоо жана билим берүү уюмдарынын, спорттук залдардын жана стадиондордун, алардын тегерегиндеги жайларда жана 100 метрдик радиуста жайланышкан дүкөндөрдүн жетекчилери имараттардын ичинде жана аймактарында, ошондой эле алардан 100 метрдик радиуста жайланышкан дүкөндөрдүн ичинде, «Кыргыз Республикасынын жарандарынын ден соолугун тамекинин зыяндуу таасиринен коргоо жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 7-чи беренесинин негизинде, тамеки заттарын сатууга тыюу салуу жөнүндө маалыматтык плакаттар менен камсыздандыруулары тийиш. Бардык саламаттык сактоо жана билим берүү уюмдарынын, спорттук залдардын жана стадиондордун жетекчилери бул талаптарды жана Кыргыз Республикасынын административдик жоопкерчилиги жөнүндөгү Кодексинин 85-1 беренесинин талаптары тууралуу тегерегиндеги юридикалык жактарга маалымат бериши зарыл. Эгерде ал нормалардын аткарылышы бузулса мамлекеттик ыйгарым укуктуу көзөмөлдөчү органдарга кабар берилиши керек;

31. Аталган жерлерде тамеки чегүүгө тыюу салуу жөнүндө маалыматтык плакаттарды тариздөө аталган уюмдардын каражаттарынын эсебинен камсыздандырылат

Глава 3. Тамекиге көз карандылыктын алдын алуу жана дарылоо уюштурууда жарандык коомдун жана жеке менчик, физикалык (врачтар, психологдор) же медицина жана/же психология тармактарындагы юридикалык жактардын катышуусу

32. Саламаттык сактоо жана билим берүү тармагындагы ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдары ДСУУнун Алкактык конвенциясын 4.7 беренесине, Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2008 жылдын 4 апрелиндеги №122 «Кыргыз Республикасынын жарандарынын ден соолугун тамекинин зыяндуу таасиринен коргоо жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамын ишке ашыруу боюнча чаралар тууралуу» токтому аркылуу кабыл алынган, Кыргыз Республикасында жарандардын ден соолугун тамекинин зыяндуу таасиринен коргоо боюнча 2008-2015-жылдарга мамлекеттик программанын 3.2.3., 3.2.4 пункттарынын 4-чү абзацтарындагы стратегиялык негизги багыттарына жана дагы Кыргыз Республикасынын “Коомдук саламаттык сактоо жөнүндө” Мыйзамынын 25 беренесине ылайык, пландоо, иштеп чыгуу, ишке ашыруу, маалымат таратуу тармагындагы программаларды баалоо жана аларга мониторинг жүргүзүү жана калкка билим берүү, ошондой эле, квалификациялуу медициналык жана кеңеш берүү жардамдарды көрсөтүү сыяктуу, жумуштун ар түрдүү этаптарына, тажрыйбасы бар жана тамеки өндүрүшү менен байланышпаган жарандык коомдун мүчөлөрүн (коомдук уюмдар, фонддор жана кесиптик ассоциацияларды) активдүү түрдө тартууга тийиш;

33. Саламаттык сактоо жана билим берүү тармагындагы ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдары, “Кыргыз Республикасындагы мамлекеттик-жеке өнөктөштүк жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 3-чү беренесинин негизинде, керектүү лицензиясы бар жеке менчик медицина жана/же психология тармагындагы юридикалык жана/же физикалык (врачтар же психологдор) жактарды, калкка маалымат берүү же тамекиге көз каранды болгон жарандарга квалификациялуу жардам көрсөтүү үчүн, келишимдин негизинде тартышы мүмкүн;

34. ДСУУнун Алкактык конвенциясын 5.3 беренесине, жана анын 5.3-беренесин ишке ашыруучу жетекчилик принциптерин 3-4 пунктарындагы сунуштарына ылайык тамекиге каршы күрөш чараларын ишке ашыруунун бардык этаптарында, ошондой эле, аталган регламентти аткарууда бардык мамлекеттик ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдары жана жергиликтүү өз алдынча башкаруучу органдары буга чейин жана азыркы убакта тамеки өндүрүүчүлөр менен кызматташпаган, жарандык коомдун мүчөлөрү (коомдук уюмдар, фонддор жана кесиптик ассоциациялар жана коалициялар) менен кызматташуулары зарыл;

Глава 4. Аткаруу мониторинги жана өткөрүлгөн иш чараларга баа берүү, жоопкерчилик

35. Саламаттык сактоо, билим берүү жана илим тармагындагы ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдары бул регламенттин ченемдеринин аткарылышына мониторинг жүргүзүү максатында, бардык калк арасында, ошондой эле, калктын кайсы бир топторунда, маселен, студенттер, окуучулар, ресторандардын жана барлардын кызматкерлери арасында түтүнсүз чөйрө жаратууну колдоо жана адамдардын пикирин, билимин баалоо жана үйрөнүү боюнча үзгүлтүксүз социологиялык изилдөөлөрдү өткөрүп турууну камсыздайт;

36. Жергиликтүү мамлекеттик администрациялар, жергиликтүү өз алдынча башкаруучу жана укук коргоо органдары, мамлекеттик ыйгарым укуктуу көзөмөл органдары, ММК, коомдук бирикмелер менен бирге, эрежелердин сакталышын жана алардын аткарылышын камсыз кылууну көзөмөл кылуу максатында, ошондой эле, калкка маалымат жеткирүүнү баалоо максатында коомдук текшерүүлөрдү жүргүзө алат. Ишкерлер субъектилерин текшерүү мамлекеттик ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдары аркылуу “Ишкердик субъекттерине текшерүү жүргүзүүнүн тартиби жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын, ДСУУнун ТККАКсынын жана анын 9-10 беренелерин ишке ашыруучу жетекчилик принциптерин талаптарынын негизинде жүргүзүлөт. Мониторингдин жана баалоонун жыйынтыгы, Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2014 жылдын 26 июнундагы №352 «Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн астындагы Коомук саламаттык сактоо координациялык Кеңеши тууралуу» токтому аркылуу түзүлгөн координациялык Кеңештин, ошондой эле, Саламаттык сактоо, билим берүү жана илим тармагындагы ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдардын коллегияларына алып чыгылышы мүмкүн;

37. Аталган регламенттин талаптары бузулса, Кыргыз Республикасынын «Административдик жоопкерчилик жөнүндөгү» Кодексинин 85-1 беренесинде каралган тартипке жараша жоопкерчиликке тартылат.

Тамекинин активдүү керектөөсүнөн жана/же бөлүп чыгаруучу заттарынын таасиринен пайда болгон кээ бир ууландыруучу, канцерогендик, мутагендик жана тератогендик кошулмалардын аттары жана пайдалуунучу жерлери

- 1) **Циандуу водород** (күчтүү кислота, 2-чи Дуйнөлүк согушта газдуу камераларда колдонулган);
- 2) **Толуидин** (химиялык синтезде колдонулат);
- 3) **Аммиак** (муздатуучу иштерде колдонулат, минералдык жер семирткичтердин бөлүгү);
- 4) **Толуол** (эритүүчү суюктук);
- 5) **Мышьяк** (уу, согушта колдонулуучу уулу заттардын бөлүгү);
- 6) **Дибензоакрин** (боёочу зат өндүрүүдө колдонулат);
- 7) **Фенол** (карбол кислотасы, жегич заттардын бөлүгү);
- 8) **Бутан** (күч берүүчү газ, синтетикалык бензинди өндүрүүдө колдонулат);
- 9) **Полоний-210** (радиоактивдүү элемент, радиотоксикалык жактан эң күчтүү);
- 10) **ДДТ** (полихлордуу инсектицид, күчтүү уу);
- 11) **Ацетон** (эритүүчү суюктук, боёочу заттардын жана лактардын бөлүгү);
- 12) **Нафтиламин** (басмаканада колдонулуучу боёочу заттардын бөлүгү);
- 13) **Метанол** (уу, мотордук бензиндин бөлүгү);
- 14) **Пирен** (органикалык синтезде колдонулат);
- 15) **Диметилнитрозамин** (химиялык өндүрүштө колдонулат);
- 16) **Нафталин** (инсектицид);
- 17) **Никотин** (күчтүү уу, контактуу инсектицид, көз карандылыкка байлайт);
- 18) **Кадмий** (эң күчтүү ууландыруучу металл);
- 19) **Окись углерода** (газдардын күйүүсүнөн пайда боло турган зат);
- 20) **Бензопирен** (химиялык өндүрүштө колдонулат);
- 21) **Хлористый винил** (пластмасстарды өндүрүштө колдонулат ж.б.